

РОЗДІЛ V. ТРУДОВЕ ПРАВО; ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

УДК 34.037

DOI <https://doi.org/10.26661/2616-9444-2020-2-12>

Досягнення балансу публічного та приватного інтересів у сфері соціального забезпечення населення України: реалії та перспективи правового регулювання

Золотухіна Л. О.

*Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
просп. Гагаріна, 26, Дніпро, Україна*

Легеца Ю. О.

*Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»,
просп. Дмитра Яворницького, 19, Дніпро, Україна
legezajul@gmail.com*

Ключові слова:

пенсійне забезпечення, приватний інтерес, публічний інтерес, соціальний захист, соціальне забезпечення.

У науковій статті визначено напрями забезпечення досягнення балансу публічного та приватного інтересів у сфері соціального забезпечення населення України. Метою статті визначено обґрунтування напрямів забезпечення досягнення балансу публічного та приватного інтересів у сфері соціального забезпечення населення України.

З'ясовано, що основною метою реалізації публічного інтересу в сфері соціальної безпеки є недопущення непоправних соціальних руйнувань або таких негативних наслідків, що потребують для свого відновлення значних зусиль і тривалого часу. Відповідно для реалізації цього загального публічного інтересу в сфері соціальної безпеки обґрунтовано необхідність розробки досконалого механізму узгодження інтересів держави та регіонів, формування системи пріоритетних інтересів держави з урахуванням територіальних особливостей розвитку окремих соціальних груп. Виявлено, що публічний інтерес у сфері соціальної безпеки охоплює потреби колективних суб'єктів за напрямами культурного розвитку, соціального захисту, забезпечення зайнятості, охорони здоров'я населення, освіти, туризму, відпочинку.

З'ясовано, що важливим є підвищення ефективності державного та регіонального управління соціальною безпекою. Підкреслено, що для ефективної реалізації визначених напрямів забезпечення соціальної безпеки виникає необхідність розробки досконалого механізму узгодження інтересів держави та регіонів, формування системи пріоритетних інтересів держави з урахуванням регіональних особливостей.

Обґрунтовано, що формування ефективного механізму забезпечення соціальної безпеки потребує розробки та вдосконалення концептуальних і правових основ її забезпечення. Підкреслено, що забезпечення соціальної безпеки має бути спрямовано насамперед на недопущення непоправних соціальних руйнувань або таких негативних наслідків, що потребують для свого відновлення дуже великих зусиль і тривалого часу.

About balance public and private interests in social security population of Ukraine: realities and perspectives of legal regulation

Zolotukhina L. O.

*Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs,
Haharina ave., 26, Dnipro, Ukraine*

Leheza Yu. O.

*National Technical University "Dnipro Polytechnic",
Dmytra Yavornytskoho ave., 19, Dnipro, Ukraine
legezajul@gmail.com*

Key words:

pension provision, private interest, public interest, social protection, social security.

The scientific article identifies areas for ensuring the balance of public and private interests in the field of social security of the population of Ukraine. The purpose of the article is to substantiate the directions of ensuring the achievement of the balance of public and private interests in the field of social security of the population of Ukraine.

It was found that the main purpose of the public interest in the field of social security is to prevent irreparable social destruction or such negative consequences that require significant efforts and a long time to recover. Accordingly, to realize this general public interest in the field of social security, the need to develop a perfect mechanism for coordinating the interests of the state and regions, the formation of a system of priority interests of the state taking into account the territorial features of individual social groups.

It was found that the public interest in the field of social security covers the needs of collective actors in the areas of cultural development, social protection, employment, public health, education, tourism, recreation. It was found that it is important to increase the efficiency of state and regional social security management.

It is emphasized that for the effective implementation of certain areas of social security there is a need to develop a perfect mechanism for coordinating the interests of the state and regions, the formation of a system of priority interests of the state taking into account regional characteristics.

It is substantiated that the formation of an effective mechanism for ensuring social security requires the development and improvement of conceptual and legal bases for its provision. It was emphasized that the provision of social security should be aimed primarily at preventing irreparable social destruction or such negative consequences that require very great efforts and a long time to recover.

Постановка проблеми. Відповідно до доктрини збалансованого розвитку України до 2030 року саме через соціально-культурну політику держава демонструє здатність урегулювати суспільні конфлікти з метою захисту національних інтересів. Консолідація суспільства й державних інституцій має відбуватися навколо ідеї захисту національних інтересів, культурної й наукової винятковості, що дасть змогу в досить короткі терміни провести необхідні структурні реформи в Україні [1, с. 105].

Така консолідація сприятиме підвищенню рівня реалізації публічних інтересів у сфері соці-

альної безпеки. Розуміння цього поняття досить різне. Здебільшого національну безпеку пов'язують виключно із обороною держави. Проте не слід забувати, що існують економічні, політичні, морально-етичні та інші аспекти забезпечення національної безпеки [2, с. 112].

Метою статті визначено обґрунтування напрямів забезпечення досягнення балансу публічного та приватного інтересів у сфері соціального забезпечення населення України.

Ступінь наукової розробки проблеми. Дослідження проблем оптимізації сфери соціального захисту та забезпечення населення України здійс-

нено у наукових розробках В.А. Скуратівського, О.В. Линдюк [3], в результаті яких було з'ясовано сутність категорії «соціальна безпека»; у наукових працях Т.В. Вонберг зосереджено увагу на оптимізації соціальної відповідальності суб'єктів владних повноважень.

Так, Т.В. Вонберг визначено основні проблеми, що свідчать про низьку ефективність функціонування системи соціального забезпечення населення країни [4]. При цьому поза увагою науковців залишені питання досягнення балансу приватних та публічних інтересів у діяльності суб'єктів владних повноважень загалом і у сфері соціального забезпечення населення зокрема.

Однією з причин відсутності такого механізму забезпечення соціальної безпеки, на наш погляд, є невизначеність науковців і практиків щодо системи найбільш важливих публічних інтересів у соціальній сфері різних груп суб'єктів, пов'язаних із забезпеченням їх функціонування та розвитку. Отже, нові науково-практичні підходи та шляхи забезпечення соціальної безпеки в Україні повинні бути напрацьовані з урахуванням кола публічних інтересів у цій сфері та проведені з урахуванням взятих Україною на себе міжнародних зобов'язань.

Виклад основного матеріалу. Одним із пріоритетних напрямів соціальної політики є державна політика, спрямована на формування та збагачення соціальної безпеки людини і суспільства. Соціальний захист, соціальна безпека та соціальний розвиток, соціальні відносини органічно поєднані: без розвинутих соціальних відносин не може бути стабільної соціальної безпеки людини, суспільства, а остання здебільшого зумовлює розвиненість, зрілість процесів соціального, суспільного розвитку. Поняття «соціальна безпека» в науковій літературі досліджено не досить, не знайшло воно відповідного розвитку і в системі соціальної політики та національної безпеки України.

Вченими поняття «соціальна безпека» трактується по-різному:

1) як стан гарантованості правової та інституційної захищеності життєво-важливих соціальних інтересів людини, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз [5, с. 17];

2) як стан життєдіяльності людини та суспільства, що характеризується сформованою, сталою соціальною системою забезпечення соціальних умов діяльності особистості, її соціальної захищеності, стійкості до впливу чинників, які підвищують соціальний ризик. Забезпечення соціальної безпеки в будь-якій країні здійснюється засобами державної, насамперед соціальної політики [3];

3) як один із найважливіших внутрішніх складників національної безпеки, характеристика ступеня соціальної стабільності суспільства [6, с. 62];

4) як стан суспільства, за якого забезпечується нормальне відтворення суспільства як демографічної популяції, як нації, як народу [7, с. 135];

5) як стан і характеристика міри досягнення оптимального рівня безпеки функціонування, відтворення і розвитку соціальної системи, що забезпечується сукупністю здійснюваних державою і суспільством політичних, правових, економічних, ідеологічних, організаційних і соціально-психологічних заходів, які дають змогу зберегти існуючі в суспільстві конституційний устрій, соціальну стабільність, не допускаючи їх послаблення [8, с. 714] тощо.

Слід підтримати В.А. Скуратівського в тому, що поняття «соціальна безпека» є комплексним, містить економічні, політичні, соціальні та духовні аспекти, відображає все те, що впливає на середовище існування людини, на якість життя людей, робить суспільство стійким, здатним до розвитку [3].

Стан соціальної безпеки в єдності демографічних, економічних та соціокультурних аспектів, на думку А. Приятельчука, є соціальною стабільністю, яка виступає як мета або стан соціальної безпеки. Соціальна безпека пов'язана зі стійкістю соціально-політичної системи до несприятливих впливів, з її здатністю до суспільної інтеграції та адаптації до умов, що змінюються. Тому передумовою забезпечення соціальної безпеки є наявність так званих запобіжників, основним завданням яких є унеможливлення виходу основних елементів соціально-політичної системи за критичні межі [7, с. 137].

Структурно функціональна система соціальної безпеки складається із таких елементів: суб'єктів соціальної безпеки (органи державного управління, інститути громадянського суспільства); об'єктів соціальної безпеки (інтереси та цінності людини, суспільства, держави); принципів формування та забезпечення соціальної безпеки; механізмів та інструментів державної політики щодо забезпечення соціальної безпеки. Забезпечується соціальна безпека шляхом реалізації державної політики з використанням механізмів та інструментів державного управління.

Важливим інструментом формування соціальної безпеки є дотримання соціальних стандартів якості та рівня життя. Держава повинна затвердити пріоритетними не мінімальні, а оптимальні соціальні стандарти, які мають забезпечити різним категоріям населення рівні соціальні можливості, перспективи горизонтальної та вертикальної мобільності та умови для саморозвитку [9, с. 487].

Соціальна безпека забезпечується в процесі трансформації суспільних, зокрема соціальних відносин. Основними складниками соціальної

сфери, через які виявляється рівень забезпечення соціальної безпеки, зокрема, є добробут, рівень доходів населення, оплата праці, стан здоров'я, зайнятість, демографічна ситуація, соціально-класова диференціація, соціальний захист, пенсійне забезпечення тощо. Вона залежить від соціально-економічного розвитку, наявності людських, матеріальних, природних ресурсів.

Стан соціальної безпеки в Україні характеризується низьким рівнем та якістю життя громадян України, несформованістю середнього класу; значною часткою населення, яке живе за межею бідності, поглибленням демографічної кризи, скороченням тривалості життя, старінням населення. Ситуація на вітчизняному ринку праці характеризується зростанням застійного безробіття, низькою ефективністю праці та недостатнім рівнем її оплати; зубожінням значної частини працюючого населення; відсутністю умов збереження і розвитку людського, трудового та інтелектуального потенціалу країни; погіршенням стану здоров'я працівників; низькою вартістю робочої сили тощо.

Не завжди соціальна допомога надається тим категоріям населення, які її дійсно потребують, призводячи до неефективного використання ресурсів і нерівності у системі соціального захисту. Соціальні деформації (стрімке соціальне розшарування, збідніння широких верств населення, руйнація трудового потенціалу суспільства) створюють загрози соціальній безпеці України.

Одним із головних чинників загрози соціальній безпеці держави є «соціальні суперечності, які виникають всередині соціальної системи, але це не всі протиріччя, а лише ті, що призводять до соціального конфлікту» [5, с. 13]. Основними чинниками загроз національній безпеці у соціальній сфері є низький рівень життя та соціальної захищеності значних верств населення; наявність великої кількості громадян працездатного віку, не зайнятих суспільно корисною діяльністю; незадовільний стан системи охорони здоров'я; тенденції моральної та духовної деградації в суспільстві; неконтрольовані міграційні процеси в країні тощо [10]. Тому все, що знижує якість життя, завдає шкоди конкретній людині, суспільству, є факторами, які загрожують соціальній безпеці. Існує чітка залежність між показником соціальної стабільності суспільства та рівнем соціальної безпеки.

Порушення соціальної стабільності суспільства неминуче призводить до підвищення соціальної небезпеки [7, с. 137; 11]. Наявні загрози соціальній безпеці спричинені низькою ефективністю та якістю державного управління соціальними процесами. На нашу думку, перелічені вище чинники є лише похідними від недосконаlosti рішень, які приймаються органами влади, діяль-

ність якої характеризується суперечливістю, орієнтацією на досягнення поодиноких цілей і недостатнім урахуванням практичної адаптованості заходів, що впроваджуються, до реальних умов, які склалися в суспільстві.

У Декларації про державний суверенітет України соціальна безпека розглядається як «стан гарантованої правової та інституціональної захищеності життєво-важливих соціальних інтересів особи й суспільства від внутрішніх і зовнішніх загроз» [12]. Цілі та напрями реалізації стратегії національної безпеки в соціальній сфері можуть корегуватися, проте основні інститути у цій сфері залишатимуться незмінними, оскільки вони виражають саму суть публічного інтересу у цій сфері.

А.М. Гриненко визначає, що інститутами і механізмами соціальної політики держави є:

1) обов'язкове соціальне страхування (пенсійне, медичне, тимчасової втрати працездатності, народження, на випадок безробіття, від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання);

2) добровільне соціальне страхування (пенсійне, медичне, по безробіттю, життя та здоров'я, майна);

3) державна соціальна допомога (грошові виплати, допомоги та компенсації вразливим верствам населення);

4) державні соціальні гарантії (безплатної медичної допомоги, безплатної освіти, доступного житла, доступних культурних і оздоровчих закладів);

5) послуги громадських організацій (спілки споживачів, спілки інвалідів, спілки чорнобильців, спілки благодійних організацій) [13, с. 326].

У соціальній сфері причиною виникнення протиріч стає розрив між декларуванням повноцінного соціального захисту і реальною беззахисністю громадян. Соціальні протиріччя часто призводять до соціальних конфліктів, під якими розуміється «вища стадія розвитку протиріч у системі відносин людей, соціальних груп, соціальних інститутів суспільства, яка характеризується максимальним підсиленням протилежних тенденцій і інтересів у поведінці індивідів і соціальних спільнот і супроводжується їх конфронтацією та боротьбою» [13, с. 172]. Конфлікти вважаються природною частиною соціальних і трудових відносин. Лише під впливом низки відповідних чинників соціальні конфлікти та протиріччя набувають ознак загрози.

Створення умов для економічної свободи, можливість вільного вибору сфери господарської діяльності, розвиток підприємництва, малого та середнього бізнесу, економічна стабілізація, реформування відносин власності, лібералізація господарських зв'язків тощо, наголо-

шують В.А. Скуратівський і В.П. Трощинський, є тими чинниками, які сприятимуть створенню економічних передумов для розширення сфери впливу економічних відносин на соціальний розвиток суспільства, забезпечення його соціальної безпеки.

Шляхом розбудови національної економічної системи є формування в суспільстві соціальних цінностей у сфері економічного життя, що ґрунтуються на свободі економічної діяльності, незалежності суб'єктів господарського життя, які сприяють соціальному розвитку, новій якості соціальних відносин, значно підвищують соціальний статус людини.

Легалізація української економіки, зниження рівня тіньових відносин, обмеження корупційності та економічної злочинності, розмежування владних і бізнес-еліт дають змогу посилити економічні фактори соціального розвитку країни та забезпечити соціальну безпеку українського суспільства. Особливо важливе місце в системі державної політики щодо забезпечення соціальної безпеки посідає розвиток соціально-класових відносин. Соціально-класові відносини становлять соціальну структуру суспільства, основу соціальної сфери, детермінують самореалізацію людиною власного соціального потенціалу, стан її соціальної безпеки.

Шляхами забезпечення розвитку соціально-класових відносин є формування елементів сучасної соціально-класової структури суспільства і розвиток середнього класу як чинника соціально-політичної та економічної стабільності суспільства на основі динамічних процесів соціальної мобільності. Розвиток соціальної структурованості суспільства, формування нової системи соціально-класових відносин, середнього класу в Україні здебільшого зумовлені зрілістю відносин власності як глибинного чинника розвитку економіки країни [14, с. 25].

Вагому роль у забезпеченні соціальної безпеки, наголошує В.А. Скуратівський, відіграють соціально-трудова відносини. Розвитку соціально-трудова відносин і насамперед ринку праці та зайнятості населення сприятиме підвищення ефективності використання трудового потенціалу, забезпечення продуктивної зайнятості, скорочення прихованого безробіття, створення нових і ефективне використання наявних робочих місць, розширення заходів активної політики зайнятості, розвиток підприємництва, здійснення політики підтримки самозайнятості населення, підвищення його територіальної мобільності з метою перерозподілу робочої сили між регіонами.

Зазначені заходи сприятимуть оптимізації моделі доходів населення і формуванню середнього класу в державі. Пріоритетним шляхом

забезпечення соціальної безпеки має стати трансформація політики доходів, яка забезпечить підвищення рівня життя населення, стимулювання економічної активності та зайнятості, скорочення патерналістських очікувань та утриманських настроїв у суспільстві, сприятиме формуванню необхідних надходжень до фондів соціального страхування та бюджетів усіх рівнів. В.А. Скуратівський також наголошує на необхідності здійснити комплексну та системну реформу системи оплати праці, перехід від її регулювання шляхом підвищення законодавчо встановленого мінімального рівня до формування обґрунтованих міжпосадових і міжкваліфікаційних співвідношень.

Цьому має сприяти розвиток системи договірного регулювання, більш чітка позиція держави в рамках соціального діалогу. Реформування системи оплати праці доцільно спрямувати на наближення рівня галузевої та кваліфікаційної структур оплати праці до реальних вартості та стану робочої сили, формування дієвого та гнучкого ринку праці, підвищення мобільності робочої сили.

Також В.А. Скуратівський, О.М. Палій та Е.М. Лібанова вважають, що слід підтримувати розвиток самозайнятості, зайнятості у сфері малого бізнесу. Зміни в системі оплати праці сприятимуть подоланню масштабної бідності, формуванню численного середнього класу, нової соціально-класової структури, подібної до європейських зразків, створенню умов для сповільнення відпливу працездатного населення з країни, скороченню обсягів зовнішніх трудових міграцій [3; 15].

Серед шляхів забезпечення соціальної безпеки, створення умов для реалізації соціального потенціалу людини В.А. Скуратівським, О.М. Палієм та Е.М. Лібановою виокремлено необхідність розвитку відносин соціального партнерства, соціального діалогу. У системі особливих пріоритетів державної політики щодо забезпечення соціальної безпеки важливе місце відводиться удосконаленню системи соціального захисту населення. Надзвичайно важливим є удосконалення державних механізмів системи соціального захисту населення, підвищення добробуту громадян, боротьба з бідністю засобами ефективного та адресного соціального захисту, гарантування гідної оплати праці та справедливого пенсійного забезпечення.

Важливими на думку цих науковців є підтримка непрацездатних та вразливих верств населення, яка залишається важливим складником соціального захисту. Тому серед пріоритетних заходів за цим напрямом слід забезпечити єдиний і справедливий порядок призначення пенсій для всього населення; ліквідувати необґрунтовану диференціацію за розміром пенсій; прискорити запровадження другого, накопичувального

рівня загальнообов'язкової пенсійної системи, що стимулюватиме подовження тривалості трудового стажу, сприятиме детінізації зайнятості та оплати праці, сплаті внесків на пенсійне страхування, здійсненню заходів щодо інституційного забезпечення накопичувальної системи пенсійного страхування; дасть змогу прискорити розвиток недержавного пенсійного страхування, зокрема забезпечити чітку координацію діяльності державних регуляторів; розробити надійні фінансові інструменти.

Концептуальні засади реформування нормативно-правової бази соціальної безпеки необхідно розробляти на основі аналізу ефективності реалізації соціальних та економічних програм. У законодавстві України доцільно систематизувати такі складники соціальної безпеки як соціальні інтереси, загрози та напрями її забезпечення. У чинних нормативно-правових актах, які визначають державну політику у сфері соціальної безпеки, відсутня системність (дотримання визначених на перспективу пріоритетів) і наступність (логічний зв'язок цих актів із попередніми та наступними спорідненими актами). Тому слід у чинних нормативно-правових актах України, які визначають державну політику у сфері соціального захисту та соціального забезпечення, на думку В.А. Скуратівського, О.М. Палія, Е.М. Лібанової, В.П. Трощинського, чітко визначити пріоритети цієї політики, що сприятиме сприйняттю та реалізації її як єдиного взаємопов'язаного комплексу принципів і заходів.

У таких актах доцільно чітко визначити показники результативності, які б дали змогу оцінити актуальний стан реалізації та ефективність державної політики [3; 14; 15].

Висновки. Отже, важливим є підвищення ефективності державного та регіонального управління соціальною безпекою. Для ефективної реалізації визначених напрямів забезпечення соціальної безпеки виникає необхідність розробки досконалого механізму узгодження інтересів держави та регіонів, формування системи пріоритетних інтересів держави з урахуванням регіональних особливостей.

Аналіз теоретичних засад забезпечення соціальної безпеки, визначення чинників її забезпечення дали змогу обґрунтувати шляхи забезпечення соціальної безпеки українського суспільства в аспекті таких важливих складників суспільних відносин як економічні, соціально-класові, соціально-трудова відносини, соціальний захист і пенсійне забезпечення. Формування ефективного механізму забезпечення соціальної безпеки потребує розробки та вдосконалення концептуальних і правових основ її забезпечення. Забезпечення соціальної безпеки має бути спрямовано насамперед на недопущення непоправних соціальних руйнувань або таких негативних наслідків, які потребують для свого відновлення дуже великих зусиль і тривалого часу.

Література

1. Жилінська О., Мельничук О., Антонюк Л., Гуменна О., Радчук А., Столярчук Я., Тарута С., Харламова Г., Чала Н., Шнирков О. УКРАЇНА 2030: доктрина збалансованого розвитку. 2-ге вид. Львів : Кальварія, 2017. 164 с. URL: <http://econom.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/03/E-Book-Doctrine-2030.pdf>.
2. Пашинський В.Й. Методологічний інструментарій дослідження проблем адміністративно-правового забезпечення оборони держави. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Політологія. Соціологія. Право. 2017. № 3–4. С. 98–102.
3. Скуратівський В., Линдюк О. Соціальна безпека українського суспільства та шляхи її забезпечення. URL: <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2011-3-28.pdf>.
4. Вонберг Т.В. Дослідження проблем національної безпеки держави через призму соціальної відповідальності. URL: http://www.ksau.kherson.ua/files/konferencii/%D0%B7%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%97_19.04.2018.PDF.
5. Гнибіденко І.Ф., Колот А.М., Новікова О.Ф. Соціальна безпека: теорія та українська практика : монографія / за ред. І.Ф. Гнибіденка, А.М. Колота, В.В. Рогового. Київ : КНЕУ, 2006. 292 с.
6. Філософія політики : корот. енцикл. словн. / авт.-упоряд. В.П. Андрущенко. Київ : Знання України, 2002. 670 с.
7. Приятельчук А.О., Іщенко О.М. Соціальна безпека в контексті управління розвитком суспільних відносин. *Альманах. Філософські проблеми гуманітарних наук*. 2010. № 19. С. 135–140.
8. Социальная политика : учебник / под общ. ред. Н.А. Волгина. 2-е изд., стер. Москва : Экзамен, 2004. 736 с.
9. Куценко В.І., Удовиченко В.І. Соціальна безпека в контексті сталого розвитку. Чернігів : Видавець Лозовий В.М., 2011. 656 с.
10. Концепція економічної безпеки України / кер. проекту В.М. Геєць. Київ : Логос, 1999. 56 с.

11. Сквірський І.О. Поняття та основні ознаки громадського контролю в сучасній адміністративно-правовій доктрині України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право, 2016. Вип. 37(3). С. 23–24.
12. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року № 55-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР)*. 1990. № 31. Ст. 429.
13. Гриненко А.М. Соціальна політика : навч.-метод. посіб. Київ : КНЕУ, 2003. 309 с.
14. Скуратівський В.А., Трощинський В.П. Управління соціальним і гуманітарним розвитком : навч. посіб. / за ред. В.А. Скуратівського, В.П. Трощинського: у 2 ч. Київ : НАДУ, 2009. Ч. 1. 456 с.
15. Скуратівський В.А., Палій О.М., Лібанова Е.М. Соціальна політика : навч. посіб. Київ : Вид-во УАДУ, 2003. 365 с.

References

1. Zhylynska O., Melnychuk O., Shnyrkov O. (2017). UKRAINE 2030: doktryna zbalansovanoho rozvytku [UKRAINE 2030: the Doctrine of Sustainable Development]. Lviv : Kalvariia. Retrieved from: <http://econom.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/03/E-Book-Doctrine-2030.pdf> [in Ukrainian].
2. Pashynskiy V.Y. (2017). Metodolohichniy instrumentarii doslidzhennia problem administratyvno-pravovoho zabezpechennia oborony derzhavy [Methodological instruments for the study of problems of administrative and legal protection of defence of the state]. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy "Kyivskiy politekhnichnyi instytut". Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo*, № 3–4, P. 98–102.
3. Skurativskiy V., Lyndiuk O. (2013). Sotsialna bezpeka ukrainського suspilstva ta shliakhy yii zabezpechennia [Social security of the Ukrainian society and ways of ensuring it]. Retrieved from: <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2011-3-28.pdf>.
4. Vonberh T.V. (2018). Doslidzhennia problem natsionalnoi bezpeky derzhavy cherez pryzmu sotsialnoi vidpovidalnosti [Study on the national security of the state from the perspective of social responsibility]. Retrieved from: http://www.ksau.kherson.ua/files/konferencii/%D0%B7%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%97_19.04.2018.PDF.
5. Hnybidenko I.F., Kolot A.M., Novikova O.F. (2006). Sotsialna bezpeka: teoriia ta ukrainska praktyka : monohrafiia [Social security: theory and Ukrainian practice : monograph]. Kyiv : KNEU [in Ukrainian].
6. Andrushchenko V.P. (2002). Filosofiia polityky : korot. entsykl. slovn. [Philosophy of politics: short encyclopaedic dictionary]. Kyiv : Znannia Ukrainy [in Ukrainian].
7. Pryiatelchuk A.O., Ishchenko O.M. (2010). Sotsialna bezpeka v konteksti upravlinnia rozvytkom suspilnykh vidnosyn [Social security in the context of management of social relationship development]. *Almanakh. Filosofski problemy humanitarnykh nauk*, № 19, P. 135–140.
8. Volgina N.A. (2004). Socialnaya politika : uchebnik [Social policy: textbook]. Moscow : Ekzamen [in Russian].
9. Kutsenko V.I., Udovychenko V.I. (2011). Sotsialna bezpeka v konteksti staloho rozvytku [Social security in the context of sustainable development]. Chernihiv : Vydavets Lozovyi V.M. [in Ukrainian].
10. Heiets V.M. (1999). Kontseptsiia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy [Concept of economic security of Ukraine]. Kyiv : Lohos [in Ukrainian].
11. Skvirskiy I.O. (2016). Poniattia ta osnovni oznaky hromadskoho kontroliu v suchasniy administratyvno-pravovii doktryni Ukrainy [Concept and main features of public control in modern administrative law doctrine of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriia: Pravo*, vol. 37 (3), P. 23–24.
12. Verkhovna Rada URSR (1990). Deklaratsiia pro derzhavnyi suverenitet Ukrainy vid 16 lypnia 1990 r. № 55-XII [Declaration of state sovereignty of Ukraine № 55-XII dated July 16, 1990]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady URSR (VVR)*, № 31, art. 429.
13. Hrynenko A.M. (2003). Sotsialna polityka : navch.-metod. posib. [Social policy : teaching manual]. Kyiv : KNEU [in Ukrainian].
14. Skurativskiy V.A., Troshchynskiy V.P. (2009). Upravlinnia sotsialnym i humanitarnym rozvytkom : navch. posib. [Management of social and humanitarian development: training manual]. Kyiv : NADU [in Ukrainian].
15. Skurativskiy V.A., Paliy O.M., Libanova E.M. (2003). Sotsialna polityka : navch. posib. [Social policy: training manual]. Kyiv : Vyd-vo UADU [in Ukrainian].